

עיון בספר שופטים בסוגיית האפוד שעשה גדעון

הקדמה

לאחר שגדעון מושיע את ישראל מיד מדין, 'איש ישראל' פונים אל גדעון בבקשה שימלוך עליהם. גדעון מסרב, אך מציג בפניהם בקשה אחת (שופטים ח, כד-כז):

(כד) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים גְּדֵעוֹן אֲשָׁאֵל מִכֶּם שְׂאֵלָה וְתָנוּ לִי אִישׁ נָזִם שְׁלָלוּ כִּי נִזְמִי זָהָב לָהֶם כִּי יִשְׁמְעֵאלִים הֵם. (כה) וַיֹּאמְרוּ נָתַן נָתַן וַיִּפְרְשׂוּ אֶת הַשְּׂמֹלָה וַיִּשְׁלִיכוּ שָׂמָה אִישׁ נָזִם שְׁלָלוּ.

בפסוקים הבאים מתברר שגדעון לא ביקש את השלל עבור עצמו, אלא לתכלית אחרת:

(כו) וַיְהִי מִשְׁקַל נִזְמֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר שְׂאֵל אֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת זָהָב לְבַד מִן הַשְּׂהֲרָנִים וְהַנְּטָפוֹת וּבַגְּדֵי הָאֲרָגָמָן שֶׁעַל מַלְכֵי מִדְיָן וּלְבַד מִן הַעֲנָקוֹת אֲשֶׁר בְּצֹאֲרֵי גְמְלֵיהֶם. (כז) וַיַּעַשׂ אוֹתוֹ גְּדֵעוֹן לְאֶפֶוד וַיֵּצֵג אוֹתוֹ בְּעִירוֹ בְּעַפְרָה וַיִּזְנוּ כָּל יִשְׂרָאֵל אַחֲרָיו שֵׁם וַיְהִי לְגְדֵעוֹן וּלְבֵיתוֹ לְמוֹקֵשׁ.

הכתוב לא פירש מה היתה הסיבה לעשיית האפוד על ידי גדעון, אלא הדגיש מה היו התוצאות של מעשה זה - 'ויזנו כל ישראל אחריו שם ויהי לגדעון ולביתו למוקש' (ח, כז). נשאלת השאלה, מדוע עשה גדעון את האפוד, ולמה 'אפוד' ולא דבר אחר?

א. כוונת גדעון בעשיית האפוד

רש"י ורד"ק הסבירו,¹ שכוונתו בעשיית האפוד היתה לטובה: 'לזכרון על התשועה, כדי להזכיר את הנס'. האלשיך הוסיף שהוא עשה דווקא אפוד כי 'האפוד של הכהן הגדול מכפר על עבודה זרה' (ערכין טז, א; זבחים פח, ב); ועל ידי שיזכרו את האפוד שנעשה משלל מדין, יזכרו בתשועה שהצילם ה' מיד מדין ולא יעבדו יותר עבודה זרה.²

1. וכן רלב"ג, מלבי"ם.

2. הרב משה פרקנפורט (באמשטרדם), בספר מנחה קטנה (בתוך "קהלות משה" - מקראה גדולה על נביאים ראשונים אמשטרדם תפ"ד), הביא ראיה לכך מהכתוב. נאמר: "ויעש אותו גדעון לאפוד" - לא אמר ויעש אותו גדעון אפוד" אלא "לאפוד", ירצה לזיכרון אפוד; והוא על פי מה שאמרו שהאפוד היה מכפר על עבודה זרה (זבחים פח, ב)... ויהיה זה תמיד נגד עיניהם שלא יחזרו לסורם.

אולם, נראה שעשיית האפוד אינה רק כדי שלא יעבדו עבודה זרה, אלא לגרום לישראל שיעבדו את ה'. מהמקרא ניכר שהאפוד היה הלבוש של עובדי ה' יתברך, שהרי בו היה שמואל חגור (שמואל א ב, יח), וגם דוד בהיותו לפני הארון (דברי הימים א' טו, כז). מסיבה זו עשה גדעון זיכרון לנס בדבר אשר בו יעבדו את ה', לומר להם שמוטל עליו לעבדו.³

נראה להוסיף ולהסביר שגדעון שם את האפוד דווקא בעפרה, מפני שהמקור והשורש של העבודה זרה היה בית יואש, ושבת מנשה ומשם התפשטה בישראל - 'כי שם היה הבעל ומזבח הבעל והאשרה [ו]פר שהוקצה לעבודה זרה שבע שנים... וזנו אחרינו בית ישראל' (רלב"ג התועלת השניה).⁴

לפיכך, מטרתו של גדעון כששם את האפוד בעפרה היתה חיובית, לשרש וללמד את בני עפרה שמהם התחילה והתפשטה העבודה זרה, שהניצחון במלחמה היה בגלל ה' ולא בגלל הבעל. גדעון רצה לחנכם לאמונה בה', שהרי האפוד מכפר על עבודה זרה (זבחים פח, ב), ובכך שיראו את האפוד יום יום יעזבו את העבודה זרה. בנוסף,⁵ לאחר שהתמנה כשופט, עפרה עירו הפכה להיות העיר המרכזית והחשובה, וכשיבואו בני ישראל אצלו למשפט יהיה האפוד לזיכרון נגד עיניהם.

עוד נראה לומר שעשה דווקא אפוד, כי באפוד של אהרון היו אבני חושן שהיה על ליבו של אהרן, ושתי אבני שֶׁהָם שהיו על כתפיו, ועליהן היו שמות יי"ב שבטי ישראל. גדעון שמייצג את עם ישראל בכל מהותו, בחר לעשות אפוד לרמוז על אחדות ישראל.⁶

ב. גדעון למד זאת ממשה רבינו

ייתכן שגדעון למד ממשה רבינו.

כבר בימי משה רבינו, כשנלחמו נגד מדין, הקדישו הלוחמים משלל המלחמה לה'. לאחר הניצחון על מדין, כשהתברר לראשי הצבא שלא חסר מהלוחמים - 'וְלֹא נִפְקַד מִמֶּנּוּ אִישׁ (במדבר לא, מט), ביקשו ממשה רבינו להקדיש תכשיטים מהשלל. משה ואלעזר הכהן לוקחים מהם 'אֶת הַזָּהָב... כָּל כְּלֵי מַעֲשֵׂה' (במדבר לא, נא), ושמים אותם באהל מועד "זָכְרוֹן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְפָנֵי ה'" (שם פס' נד) - ועושים מהם כלי שרת לדורות (רמב"ן, פירוש הטור), 'למען ידעו הדורות הבאים

3. עפ"י דברי הרב אהרן אבן חיים, לב אהרן שופטים, ירושלים תשמ"ז, פרק ח סימן לו, עמ' נח.

4. את אדיקותם של בני עפרה בעבודה זרה אנו רואים בכתוב שהשכימו בבוקר והלכו מיד לעבוד עבודה זרה, וכשמצאו שהמזבח נותץ, חקרו ומצאו מי עשה זאת, ודרשו מיואש אבי גדעון להרוג את בנו בגלל שעשה זאת (ו, כח-כט).

5. מנחה קטנה, שופטים ח, כז.

6. למרות שבאפוד שעשה לא נאמר שהיה חושן או אבני שוהם. תלמידי גיא גרשי.

עוצם ההצלחה שהגיעה בזאת המלחמה, שלא היה כמוה בשום מלחמה שסופרה בכתוב' (רלב"ג⁸); ומכאן למד גדעון.⁸

בנוסף, מהותו של גדעון היא הניגוד למדין. כנראה שדבר זה בא לידי ביטוי גם בשם 'יִתְר' שנתן לבנו הבכור (ח, כ), שהוא שמו של יתרו - יְתָר חותן משה (מכילתא יתרו א, א - י שבע שמות נקראו לו).⁹ לכן מעשיו ופעולותיו הם כמו במלחמת מדין בימי משה.

סיוע לכך מצאתי בדברי האר"י הקדוש שכתב: 'שקול ירובעל [=גדעון] בדורו כמשה בדורו, כי היה בו ניצוץ מ[נשמת] משה; לכן נאמר בו 'לֵךְ בְּלִחָהּ זָה' (שופטים ו, יד). דמשה רבינו ע"ה נקרא 'זָה' שנאמר 'כִּי זֶה מִשֶּׁה הָאִישׁ' (שמות לב, ד).¹⁰ לפיכך, מעשיו ופעולותיו הם כמו משה במלחמת מדין.

בספר אבני שהם¹¹ עמד על הצדדים השווים בין שתי המלחמות שנלחמו ישראל במדין; זו של משה ופנחס, וזו של גדעון. להלן ההשוואה:

1. הצד השווה - שניהם נלחמים במדין. ובשתי המלחמות נקבע מספר מצומצם של יוצאי צבא. בימי משה היו שנים עשר אלף חלוצי צבא (אלף לכל שבט), ואצל גדעון שלוש מאות לוחמים.
2. בשתי המלחמות השתמשו בשופרות. בימי משה נאמר 'וַיְחַצְצְרוּת הַתְּרוּעָה בְּיָדוֹ' (במדבר לא, ו), ואמרו חז"ל (סוטה מג, א) - אלו השופרות. ואצל גדעון נאמר: 'וַיִּתְקַעְתִּי בַשּׁוֹפָר אֶנְכִי וְכָל אֲשֶׁר אֵתִי, וַיִּתְקַעְתֶּם בַּשּׁוֹפְרוֹת גַּם אַתֶּם וְגוֹי וַיִּתְקְעוּ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת הַשּׁוֹפְרוֹת וְגוֹי' (שופטים ז, יח-כג).

-
7. וקדם לו רב"ע (במדבר כג, כד): 'כמו מלחמת מדין שלא נשמע מלחמה כמוה, שלא נפקד מזרע ישראל אחד, ומתו חמישה מלכים, ונפש אדם אשר לא ידע משכב זכר היו שלושים ושתים אלף'.
  8. אמנם, בימי משה ביקשו זאת ראשי הצבא מיוזמתם, ואילו גדעון ביקש זאת מהלוחמים, אך תקופת גדעון שונה. גדעון הוא היחיד בדורו שמוביל מלחמה בעבודה זרה ואמונה בה'. מעשיו הם פעולות של אדם יחיד המשפיע ומשנה את העם. לכן כאן הוא המבקש ולא הלוחמים יוזמים זאת.
  9. לאחר שניצח במלחמה הוא אומר 'לִיְתָר בְּכוֹרוֹ קוֹם הֲרֹג אוֹתָם' - את זבח וצלמונע מלכי מדין (ח, כ). וכוונתו היתה להכריע את מדין על ידי יְתָר זה. מסתבר שהשם יְתָר ניתן עוד לפני שהמדיינים שיעבדו את ישראל. מכיון שלא מסתבר שילד בן שבע (שבע שנים שיעבדו את ישראל שופטים ו, א) ישתתף במלחמה ואביו יבקש ממנו להרוג את מלכי מדין.
  10. ספר לקוטי תורה - ספר שופטים אות ו'. בילקוט מעם לועז (שופטים ו, יב, עמ' פ) הוסיף: משה לא היה יכול להלחם במדין מפני הטובה שהיתה לו שם, לכן גדעון לחם במקומו.
  - הרב דוד פארו, בפירושו 'חסדי דוד' על התוספתא הוסיף: בתוספתא (ראש השנה פ"א הי"ז, ובבלי שם (כה, ב) נאמר: 'שקל הכתוב שלשה קלי עולם בין שלשה גדולי עולם, לומר לך: ירובעל בדורו - כמשה בדורו' [בתוספתא שלנו הגירסה: ללמדך שבת דינו של ירובעל לפני המקום כבית דינו של משה] - 'קרוב הדבר לומר שגדעון היה במדרגת משה רבנו ע"ה, [אך] מיהו למטה ממנו הרבה'. על הקבלה בין משה לגדעון ראה להלן בנספח.
  11. הרב משה ל' שחור, אבני שהם לתורה, ח"א, י-ם תשנ"ו, במדבר מטות עמ' שעז-שעח.

3. במלחמת משה ופנחס במדין נאמר: 'עבדך נשא את ראש אנשי המלחמה אשר בידו ולא נפקד ממנו איש' (במדבר לא, מט), וגם במלחמת גדעון לא נפקד איש משלוש המאות הלוחמים שלא כרעו לבעל (ראה שופטים ח, ד).
4. בשתי המלחמות מפרט הכתוב את הריגת מלכי מדין. במלחמת משה ופנחס נאמר: 'ואת מלכי מדין הרגו על חלליהם, את אֹי ואת רקם ואת צור ואת חור ואת רבע חמשת מלכי מדין' (במדבר לא, ח). וגם אצל גדעון הכתוב מפרט את הריגת שני מלכיהם - זבח וצלמנע, ושני שריהם - ערב וזאב.

ג. דוגמאות נוספות בתנ"ך

דוגמאות נוספות בתנ"ך שעשו במשכן זכר לנס:

1. צנצנת המן - 'ויאמר משה אל אהרן קח צנצנת אחת ותן שמה מלא העמר מן והנח אתו לפני ה' למשמרת לדורתכם. פאשר צנה ה' אל משה ויניחהו אהרן לפני העדת למשמרת' (שמות טז, לג-לד).
  2. בספר במדבר (יז, ג-ה) נאמר שה' מצווה לקחת את מחתות מאתים וחמישים האנשים מעדת קורח שהקטירו, ולעשות מהם ריקועי פחים ציפוי למזבח. ונאמר: 'ויקח אלעזר הכהן את מחתות הנחשת אשר הקריבו השרפים וירקעום צפוי למזבח, וזרון לבני ישראל למען אשר לא יקרבו איש זר אשר לא מירע אהרן הוא להקטיר קטרת לפני ה'' (שם פס' ד-ה).
  - הנצי"ב בפירושו העמק דבר (שם) הסביר שחטאם של מאתים וחמישים האנשים בעדת קורח היה שונה מקורח דתן ואבירם. הם היו אנשים צדיקים, ורצונם היה להקטיר קטורת במשכן, למרות שהם מישראל ולא כוהנים. זאת כדי להרגיש קירבה ודביקות בה'. ציפוי המחנות על המזבח מטרותו ללמד את בני ישראל, שאין להתקרב ולהיכנס אל הקודש פנימה אלא רק בתנאים ובאופן שציווה ה'.
  3. בספר יהושע (ד, כ) נאמר: 'ואת שתים עשרה האבנים האלה אשר לקחו מן הירדן הקים יהושע בגלגל'. הסביר הרלב"ג (שם): למען יהיה זה לזכרון לבני ישראל עד עולם... כמו הענין בצנצנת המן (שמות טז, לג) ובמטה אהרן (במדבר יז, כה-כו) שנתבאר בתורה שהושמו לפני משכן ה' למשמרת.¹²
- גם בימי שמואל ודוד, אנו מוצאים במשכן כלים משלל המלחמה לזיכרון על התשועה והניצחון במלחמה.

¹² בהמשך דבריו הסביר שהאבנים הושמו בחצר המשכן בגלגל, ולא באהל מועד ליד ארון העדות לשתי סיבות; האחת - שלא נזכר בתורה לשימם לפני הארון, ועוד שאלו האבנים יצטרך להם מקום גדול ולא יכילם המקום ההוא. והשנית - שיהיה הבדל עצום בין מופתי משה ומופתי זולתו כמו שנזכר בסוף התורה (דברים לד, י-יב).

4. אחימלך, הכהן הגדול בנוב, אומר לדוד: 'חָרַב גְּלֹת הַפְּלִשְׁתִּי אֲשֶׁר הִכִּיתָ בְּעֵמֶק הָאֵלֶּה הַנֶּה הִיא לֹטָה בְּשִׁמְלָה אַחֲרֵי הָאֶפֶוד' (שמואל א כא, ל). המפרשים הסבירו - רד"ק: היתה באהל מועד לזכרון הנס. רלב"ג: 'והיה שם לזכרון לנס הגדול הזה וכל הבא אל אהל מועד לנוב לזבוח או להתפלל היה רואה אותה (א) וזוכר הנס (ב) ומודה לא-ל יתברך (ג) ומישר לבו אליו (ד) ומגדיל בטחונו בו'.

5. ארגז ששגרו פלשתים דורון לאלוקי ישראל (יומא נב, ב) - משנגז ארון נגזז עמו צנצנת המן, וצלוחית שמן המשחה, ומקלו של אהרן שקדיה ופרחיה, וארגז ששגרו פלשתים דורון לאלוקי ישראל שנאמר (שמואל א ו, ח): 'וַיָּאֵת כְּלֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר הִשְׁבַּתְתָּם לוֹ אֲשֶׁם תְּשִׁימוּ בְּאֲרֹז מִצְדוֹ וְשִׁלַּחְתֶּם אֹתוֹ'.¹³

לסיכום: לאחר ניצחון בחלק מהמלחמות, מצאנו שהיו מביאים מהשלל כלי או חפץ שעשו מזהב שבזזו, ושמו אותו במשכן (כגון, חרב גלית או ארגז מזהב) לעורר את העם להודות לה' ולבטוח בו, וכך עשה גם גדעון.

ד. מדוע היה האפוד למוקש?

1. מקום הצגת האפוד

רלב"ג (בתועלת הי"ז) כתב:

ואם היה עושה מזה כלי מה בבית האלקים בשילה, היה נמשך לכוונת התורה בזה, אלא שהוא הציג אותו בעירו בעפרה, והיה זה סבה אל שזנו כל ישראל אחריו שם, ומפני זה השיג לגדעון עונש אל שלא נמשך הממשלה לזרעו.

נראה להביא ראיה לדבריו מאריכות הלשון בכתוב.¹⁴ נאמר: 'וַיַּעַשׂ אוֹתוֹ גְּדֵעוֹן לְאֶפֶוד, וַיַּצַּג אוֹתוֹ בְּעִירוֹ, בְּעַפְרָה, וַיִּזְנוּ כָּל יִשְׂרָאֵל אַחֲרָיו שָׁם וַיְהִי לְגְדֵעוֹן וּלְבֵיתוֹ לְמוֹקֵשׁ'. (פס' כח). מדוע נאמר גם 'בְּעִירוֹ', וגם 'בְּעַפְרָה'? ללמדנו שזה שורש הקלקול. בנוסף, נאמר בהמשך הפסוק: 'וַיִּזְנוּ כָּל יִשְׂרָאֵל אַחֲרָיו שָׁם'. מדוע היה

13. בן יהוידע (בן איש חי) שם, הקשה: 'איך הניחו צורות עכברים וצורות טחורים... צורות מאוסות כאלו, בצד הארון הקודש ויכניסום לבית קודש הקודשים? ונראה לי, דודאי אותם עכברים וטחורים הסירום תיכף ומיד, אך בארון היה דף בולט שעליו היה מונח ספר תורה שכתב משה וכאשר הוציאו הארון למלחמה הסירו הספר תורה מעל הדף הבולט, והפלשתים עשו ארגז של זהב והניחו בתוכו צורות עכברים וטחורים, ובעת שבא הארון אצל ישראל הסירו עכברי הזהב משם ונשאר ארגז הזהב ריקן, שקבעו אותו פלשתים על גבי דף הבולט בארון, ועתה הניחו ספר תורה שכתב משה... בתוך ארגז הזהב ההוא. והא דלא הסירו גם הארגז משם, נראה דעשו על פי רוח הקודש, שרצה ה' יתברך שישאר הארגז שעשו פלשתים שם כדי שיהיה זכר לדורות עולם, הדבר אשר קרה לארון בהוציאם אותו למלחמה... שאז מעתה ומעכשיו יהיו נוהרים שלא יוציאו הארון ממקומו כלל'.

14. הרב איתן שנדרופי, הדר הנביאים, ירושלים תשע"ד, עמ' 166.

חשוב להדגיש שבני ישראל זנו דווקא 'שם': אלא הכתוב רוצה ללמדנו שחטאו מפני שהיה 'שם', בעפרה, ולא בשילה!

היו שהוסיפו: ¹⁵ כתב הרמב"ן (שמות תצוה כח, ל) האפוד היה לא רק לכהן הגדול אלא גם ללויים ולכהנים ולדוד המלך, ולנביאים 'שהיו שואלים ונענין לפעמים' (ראה רמב"ם הלכות כלי המקדש פ"י הי"ג; רד"ק שמואל א כא, י). גדעון נהיה שופט, והיה צריך לשאול באורים ותומים בבעיות שונות שהתעוררו מפעם לפעם, ובמקום ללכת למשכן שהיה בשילה בנחלת אפרים ולשאול את הכהן הגדול הלבוש באורים ותומים, עשה את האפוד בעירו. דבר זה אין ראוי לעשות 'אחר שאין לנו כהן גדול אלא אחד'.

כלומר, בעשיית האפוד גרם גדעון להפרדה בין המשכן, שבו משרת הכהן הגדול שאותו שואלים באורים ותומים, לבין השופט - ההנהגה המעשית. במקום שהאפוד, שהיה זיכרון לנס הגדול בניצחון על מדין, יגרום לעם ישראל שיעלו למשכן שילה בנחלת אפרים, וגדעון ישמש להם דוגמא בכך שאפילו השופט עולה ושואל מפעם לפעם את הכהן הגדול באורים ותומים, האפוד בעפרה הפך לעיקר, והמשכן והכהן הגדול למשנה ולטפל. בכך יצר גדעון נתק בין ההנהגה - השופט, למשכן, ושם את עצמו ואת שבטו במרכז.

בנוסף, הכוח המרכזי שהיה למשכן כמרכז דתי לאומי, נשחק בגלל הפיכת עפרה למרכז מדיני ודתי. התוצאה מכך היתה שהאפוד נהפך למכשול כבר בחייו: 'וַיִּזְנוּ כָּל יִשְׂרָאֵל אַחֲרָיו שֵׁם וַיְהִי לְגִדְעוֹן וּלְבִיתוֹ לְמוֹקֵשׁ' (ח, כז). בספר מנחה קטנה הוסיף: נאמר 'כָּל יִשְׂרָאֵל' - גם בני גדעון טעו אחריו.

לאור ההקבלה של גדעון למשה שהוצגה לעיל, נראה שהסבר זה רמוז בכתוב. על השלל שנתנו הלוחמים לגדעון נאמר: 'וַיַּעַשׂ אוֹתוֹ גִּדְעוֹן לְאֶפֶוד, וַיִּצַּג אוֹתוֹ בְּעִירוֹ בְּעַפְרָה, וַיִּזְנוּ כָּל יִשְׂרָאֵל אַחֲרָיו שֵׁם וְגו' (שופטים ח, כז), ואילו בזהב שנתנו שרי הצבא למשה ואליעזר נאמר: 'וַיִּקַּח מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶת הַזָּהָב מֵאֵת שְׂרֵי הָאֲלָפִים וְהַמְּאוֹת, וַיָּבִאוּ אוֹתוֹ אֶל אֱהֱל מוֹעֵד וַיִּזְכְּרוּ לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְפָנֵי ה' (במדבר לא, נד). אצל גדעון - 'בְּעִירוֹ בְּעַפְרָה', ובימי משה - ב'אֱהֱל מוֹעֵד'.

2. האפוד נעשה לכבוד שבטו - מנשה

בילקוט שמעוני (שופטים רמז סד) אנו מוצאים הסבר נוסף.

ולמה עשה אפוד? לפי שמנשה לא היה באבני אפוד כי אם אפרים ולא היה לו מזל, לפיכך עשאו. ואף על פי שעשאו לשם שמים, היה למכשול לכל ישראל שכשלו בו וסברו דבר אחר הוא, ואמרו לשם טעות נתכוון

15. הרב יעקב פארדו, ספר קהלת יעקב [על נביאים ראשונים], ונציה תקמ"ד, שופטים ח, כד ד"ה 'ויעש אותו'.

ותקנו, ולפי שלא היה שבטו באפוד לא היה לו מזל באותו אפוד ובאותו תיקון.¹⁶

לפי זה, יש כאן נגיעה פרטית לכבוד שבטו מנשה, מפני שהיה השבט היחיד שלא היה באבני האפוד.¹⁷

הנצי"ב מוולוז'ין כתב,¹⁸ שכוונת הכתוב במילים 'פְּתוּחֵי חֹתָם' [תְּפִתַּח אֶת שְׁתֵּי הָאֲבָנִים עַל שְׁמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל] באבני השם [וכן בחושן] היא: 'מנהגם היה לפתח על החותם איזה ציור לבד השם... ובא הצווי כאן דלבד שמותם יהיו הציור השייך לכל אחד, והיינו על שמות בני ישראל - אצל השמות, כמו דודאים אצל ראובן, אריה ליהודה'.

לאור דבריו ניתן להסביר שבאבנים אמנם היה כתוב השם 'יוסף' או 'יהוסף' (רמב"ם הלכות כלי המקדש פ"ח ה"ט), אבל ציור דגל אפרים היה לידו, ושבט מנשה היה השבט היחיד שהיה חסר בחושן ובאבני השוהם, הן בשמו והן בדגלו. ובגלל שלא היה באבני האפוד כי אם אפרים, עשה גדעון את האפוד.

רמז לכך אנו מוצאים בתורה. בספר במדבר ברשימת הנשיאים שינחלו את הארץ נאמר: 'לְבִנֵי יוֹסֵף לְמִטָּה בְּנֵי מְנַשֶּׁה נְשִׂיא חֲנִיָּאל בֶּן אֶפְדִּי' (במדבר לד, כג). נמצא ששם משפחתו של נשיא שבט מנשה נקרא על שם האפוד. יתכן והסיבה לכך היתה, בגלל שאנשי השבט הצטערו בחסרון שבטם באפוד ולכן בחר אבי המשפחה לקרוא למשפחתו בשם זה. בכך הוא מלמד על רצון שבט מנשה להיכלל גם באבני האפוד.

16. בספר זית רענן השלם (למגן אברהם) הקשה: "הא בסוטה (לו, ב) אמרינן שיוסף היה כתוב שם, ואם כן שניהם בכלל? [=כלומר, לא היה כתובים לא מנשה ולא אפרים אלא יוסף, ואיך אומר המדרש שאפרים היה שם ולא מנשה!] וכן איתא בכל המדרשים, עיין בפרשת תצווה. תירץ **זית רענן** (שם ס"ק יב): עיקר שבט יוסף נקרא על שבט אפרים כדכתיב: 'וַיִּשֶׂם אֶת אֶפְרַיִם לְפָנָי מְנַשֶּׁה' (בראשית מח, כ).

בספר **קהלת יעקב** (ד"ה ויעש אותו גדעון) תירץ: משכן שילה היה בתוך נחלת אפרים. בני אפרים, כשהיו צריכים לשאול מאת ה', היו שואלים ללא טורח וטירוף הדרך. לעומתם, בני מנשה כשבאו לשאול היו צריכים ללכת עד למשכן שילה, לכן עשה את האפוד. וזה שכתב בילקוט "לפי שמנשה לא היה באבני אפוד". כלומר, שלא היה לו חלק **במקום** שהאפוד נתון שם. ולכן דקדקו חז"ל ולא אמרו "שלא היה 'נכתב' באבני האפוד", כי לפי האמת גם אפרים לא נכתב.

17. הכלי יקר הביא ראיה להסבר זה מהכתוב. נאמר: 'וַיַּעַשׂ אוֹתוֹ גְּדֵעוֹן לְאֶפְדֹּד' - הלמ"ד יתירה היה צריך לומר "וַיַּעַשׂ אוֹתוֹ גְּדֵעוֹן אֶפְדֹּד"? לפי הילקוט שמעוני מובן, הלמ"ד היא נתינת טעם למעשה זה; למלא חסרונו [=של שבט מנשה] שבאפוד. זה שאמר "לְאֶפְדֹּד" תמורת האפוד העשוי במשכן, ולשם שמים נתכוון.

18. העמק דבר, שמות כח, יא ד"ה פְּתוּחֵי חֹתָם.

ה. הסברים נוספים

במפרשים ובחז"ל אנו מוצאים הסברים נוספים השונים מההסברים שנאמרו לעיל. מטרתו היתה להאדיר את שמו ולהנציח את ניצחונו על מלכי מדין או שהאפוד היה מין קסמים וכשפים (ראה בסעיפים 1-2). או סיבות שלא היה מודע או חשב על עליהם (ראה בסעיפים 3-4).

1. גדעון עשה את האפוד גם לצורך עצמו - זיכרון לתשועותיו

לדעת רבי אברהם בן הרמב"ם.¹⁹ "גדעון לא עשה האפוד שיהיה עבודה זרה ויעבדו לו, אלא שיהיה לעצמו זכרון בתוך בני ישראל".

אברבנאל (ח, כו-כז) פירש בדרך המשלבת בין פירוש רש"י ורד"ק ופירוש רבי אברהם בן הרמב"ם. להלן דבריו:

והנה שאל גדעון זה לאיש ישראל... לא לחמדתו, כי אלו היה רוצה היה לוקח מכל השלל החלק הראוי לשר הצבא על פי המשפט. אבל:

א. לפי שהם אמרו לו: מְשָׁל בָּנוּ גַם אַתָּה גַם בְּנֵךְ גַם בְּן בְּנֵךְ כִּי הוֹשַׁעְתָּנוּ מִיַּד מְדִיָּן (שופטים ח, כב), רצה שיתנו נזם זהב להיותו [=הנזם] מחובר אל הפה ולעשות ממנו אפוד... שילבוש לכבודו ולאות מעלתו ויצוג אותו בעירו לזכר תשועותיו...

ב. וגם כדי שלא תשכח מפי זרעו, שישראל נדרו ושלמו להיות גדעון ובניו מושלים עליהם. ולכן עשה הלבוש יורה על הממשלה עשוי מכלי זהב ההולך אחרי הפה, זכר למה שדברו ישראל בפיהם.

ג. ...ולא עשה גדעון עבודה זרה - חלילה לו מעשות כדבר הזה - אבל הוא עשאו:

1. לזכרון תשועותיו, ודברי ישראל עליו, 2. ונפלאות ה' יתברך.

כעין זה כתבו גם אחרונים נוספים.²⁰ כלומר, גדעון לא עשה את האפוד לשם שמים אלא לצורך לעצמו (רבי אברהם בן הרמב"ם) או גם לצורך עצמו - זיכרון לתשועותיו (אברבנאל, לב אהרן), ולדעת אברבנאל גם כדי שיזכרו את הבטחתם שרצו להמליך אותו ואת זרעו.

על הסבר זה (של אברבנאל) כתב היפה תואר:²¹ "ואינו נכון בפירוש המקרא". נראה להוסיף, הסבר זה הוא בניגוד לכל המסופר בכתוב על גדעון. הוא השופט

19. שו"ת רבי אברהם בן הרמב"ם, סימן יז.

20. לב אהרן (שופטים פרק ח סימן לו, עמ' נח, ב): כי רצו לעשות זכר לנס... ועשה אפוד זכר אליו שהוא היה הסיבה אשר נזדרז בעבודתו יתברך... ולזה הציב אותו בעירו, להראות שאליו יתייחס זה הכבוד... וזה היה לו למוקש שבעבור זה מתו בניו.

21. הרב שמואל יפה אשכנזי, יפה תואר (ביאור על המדרש רבה), בראשית פרשה מד, סעיף כ (ג).

היחיד שהיה גם נביא וטובת עמו ואמונתו בה' היא זו שמייחדת אותו. לבוא ולומר שמטרתו בעשיית האפוד היתה לצורך עצמו ולהאדיר את שמו, מנוגדת לכל זה. בנוסף, הקשו הכלי יקר והלב אהרן: הרי גדעון ברח מהשררה ואמר "ה' יִמְשֵׁל בְּקָם", איך יתכן שיעשה אפוד - מלבוש של כבוד מזהב, לזכר המלכות?

2. האפוד היה מין קסמים וכשפים או עבודה זרה

רבי ישעיה מטראני (ח, כז) פירש: "מין קסמים היה, ועונה על פי כשפים, דוגמת אפוד הקודש". כלומר, שהיה מדבר על פי כשפים. כעין זה כתב הרמב"ן בפרשת ויצא (בראשית לא, יט) על הכתוב "וַתִּגְנֹב רַחֵל אֶת הַתְּרָפִים":

ואפשר כי היו ללבן לעבודה זרה כאשר אמר "לְמָה גִּנְבָתָ אֶת אֱלֹהֵי", אבל לא היו כל התרפים נעבדים, כי איך תמצא עבודה זרה בבית אדונינו דוד (עיין שמואל א יט יג).

והקרוב, מה שאומרים שהם כלים לקבל השעות, ויקסמו בהם לדעת עתידות. והמלה נגזרת מלשון "וּרְפָה יָדַי" (שם ב יז ב), "נְרַפִּים אַתָּם נְרַפִּים" (שמות ה יז). יקראו אותם "תְּרָפִים" לרמז בשמם כי דבורם כמו נבואה רפה, תבא ברב ותכזב לעתים רחוקות, כמו שאמרו (זכריה י ב) "כִּי הַתְּרָפִים דָּבְרוּ אָוֶן". והנה יעשו אותם קטני אמנה להם לאלהים, לא ישאלו בשם הנכבד ולא יתפללו אליו, רק כל מעשיהם בקסמים אשר יגידו להם התרפים. וכתוב (שופטים יז ה) "וְהָאִישׁ מִיְכָה לוֹ בַּיִת אֱלֹהִים וַיַּעַשׂ אֲפֹד וְתְרָפִים", ושם כתוב (יח ה) "שָׂאֵל נָא בְּאֱלֹהִים וַנִּדְעָה הַתְּצַלִּיחַ דְּרַכְּנֵנוּ", כי בתרפים היו שואלים.

וכן היה הענין בישראל באפוד, כי אחרי אשר הורגלו באפוד הקודש, עשו כדמותו, והיו שואלים בו ומאמינים בדבריו ותועים אחריו, גם בחלומם לא ידרשו את ה' כי אם בהם. וזה טעם "וַיַּעַשׂ אוֹתוֹ גְּדָעוֹן לְאֲפֹד וַיַּצַּג אוֹתוֹ בְּעִירוֹ בְּעַפְרָה וַיִּזְנוּ כָּל יִשְׂרָאֵל אַחֲרָיו שָׁם וַיְהִי לְגְדָעוֹן וּלְבֵיתוֹ לְמוֹקֵשׁ" (שופטים ח כז) - כי סרו מאחרי ה'.

האם כוונתם שגדעון עשה את האפוד לשם כשפים או עבודה זרה? דבר זה לא יתכן. לא מסתבר שגדעון שהרס את העבודה זרה במסירות נפש, יעשה אפוד לעבודה זרה, אחרי שניצח במלחמה עם שלוש מאות לוחמים בלבד. נראה שכוונת רבי ישעיה והרמב"ן לומר, שגדעון עשה אפוד כדי שיוכל לשאול בו ולדעת את העתידות.²²

²² ראה רמב"ן שמות תצוה, כח, ל שכתב: "ואפשר שאחרי שנתן משה בחושן השמות הקדושים של האורים והתומים, היו נודעים במסורת ממנו לגדולי ישראל, שמסרם להם עם סתרי תורה. לפיכך היה ביד דוד אפוד (שמואל א' כג, ו), והיה כדמות אפוד משה ובו חושן כדמות חושן

בנוסף,²³ לשון הרמב"ן היא: "וכן היה הענין בישראל באפוד" - נראה שמפרש מדוע זנה העם אחריו, אבל מה היתה כוונת גדעון בעשיית האפוד - בכך הוא לא דן.

מאידך, בכמה מדרשים נאמר שגדעון עצמו נכשל באפוד ועבד עבודה זרה. במדרש רות רבה (פרשה א סעיף ב) נאמר: "גדעון עבד עבודת כוכבים שנאמר (שופטים ח, יז): 'וַיַּעַשׂ אוֹתוֹ גְּדֵעוֹן לְאֶפֹּד'".

בבראשית רבה (פרשה מד סעיף כ): נאמר: "אמר ריש לקיש: שלשה הם שנאמר בהם בשיבה טובה. אברהם היה שוה לו, דוד שוה לו, גדעון לא שוה לו, למה? 'וַיַּעַשׂ אוֹתוֹ גְּדֵעוֹן לְאֶפֹּד' לעבודת כוכבים".

בירושלמי (שבת פ"ט ה"א, עמ' נז, ב): 'וְטִמְאַתֶּם אֶת צְפוּי פְּסִילֵי כְּסָפָה וְאֶת אֶפְדֹת מִסְכַּת זְהָבָה' (ישעיהו ל, כב) - תיפטר [=תתפרש] במשתחוה לאפוד עצמו, כענין שנאמר: 'וַיַּעַשׂ אוֹתוֹ גְּדֵעוֹן לְאֶפֹּד'.²⁴

על דברי המדרש, הקשה היפה תואר:²⁵ "מי שהיה נביא או קרוב לנביא שיעשה כן, וכל שכן אחר שנעשו לו כמה ניסים מפורסמים?" וסיים: "ואינו נכון בפירוש המקרא!" בפירושו יפה ענף כתב:²⁶

"גדעון חלילה שעבד עבודה זרה, אלא ישראל הם שזנו אחר האפוד, ונחשב לו לחטא לפי שנתגלגלה חובה על ידו, ולא נזהר מזה. ואשמעינן דאפילו שהגדול אינו חוטא ממש, רק שנותן מקום שיטעו בו נענש, דאחד שוגג ואחד מזיד בחילול השם".

כלומר, כוונת המדרש היא, בגלל שבאה תקלה על ידו והתוצאה היתה 'וַיִּזְנוּ כָּל יִשְׂרָאֵל אַחֲרָיו', וגדעון היה הגורם לכך - נחשב הדבר שהוא חטא.

כך כתבו והסבירו גם מפרשי המקרא והמדרש.²⁷ אין כוונת רבותינו לומר שגדעון עשה מן האפוד סמל נעבד ועבד עבודה זרה ממש, אלא "לפי שישאל זנו אחריו ולא פהה בס" הדבר נחשב עליו, כי לו היה חכם הרואה את הנולד היה נזהר מלהוציא תחת ידו דבר שעשויה לצאת ממנו תקלה.

הקודש, אבל נראה שהיה בד, כאשר נאמר בשמואל "נער חגור אפוד בד" (שם ב, יח), ואמר בלב עיר הכהנים "שָׁמְנִים וְחֶמֶשׁה אִישׁ נֶשֶׂא אֶפֹּד בְּד" (שם כב, יח), וילבישו אותו את הכהן שהוא מבני הנביאים ושואלים בו ונענים לפעמים".

²³ דרך בינה ח, כז.

²⁴ והביאו הרד"ק (ח, כח) וזו לשונו: "ובדברי רבותינו במשתחוה לאפוד עצמו, כמה דאת אמרת 'וַיַּעַשׂ אוֹתוֹ גְּדֵעוֹן לְאֶפֹּד'".

²⁵ הרב שמואל יפה אשכנזי, יפה תואר (ביאור על המדרש רבה), בראשית פרשה מד, סעיף כ (כג).

²⁶ רות רבה פרשה א סעיף ב. הוא כתב הסבר נוסף: דרך חז"ל לכנות המגונה - "עבודה זרה", כאומרם: "יעבוד [הנוסח: ישכיר עצמו] אדם [ל]עבודה זרה ואל יצטרך לבריות" (בבא בתרא קי, א). ומכל מקום ישראל זנו אחריו בימיו, וטעו בו לעבודת זרה ממש, לכן היה לו למכשול כי עבירה גוררת עבירה.

²⁷ יפה תואר שם, מצודת דוד, דרך בינה (ח, כז), מוסר הנביאים (ט, כז אות ב) ועוד.

היו שהשוו²⁸ את האפוד שעשה גדעון לנחש הנחושת שעשה משה רבנו במדבר על פי ה' (במדבר כא, ח-ט), וחזקיהו מלך יהודה כָּתַתוּ כמבואר בכתוב: "הוא הַסִיר אֶת הַבְּמֹת... וְכָרַת אֶת הָאֲשֵׁרָה וְכָתַת נְחֹשׁ הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה כִּי עָד הַיָּמִים הַהֵמָּה הָיוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מְקַטְרִים לוֹ וַיִּקְרָא לוֹ נְחֹשֶׁתָן" (מלכים ב' יח, ד). כלומר, בני ישראל טעו אפילו בדבר שה' ציוה לעשותו, ומשה רבנו עשאו. ובחז"ל: "כיון דחזא דקא טעו ישראל בתריה, עמד וכתתו" (עבודה זרה מד, א; וראה ברד"ק במלכים שם²⁹).

3. בשם "ירובעל" רמוזה עבודה זרה

שני ההסברים שלהלן גורסים שכוונת גדעון היתה לטובה, אך בגלל סיבות שאינן תלויות בו, אלא בשם "ירובעל" שניתן לו, או מפני שבשלל שממנו הוכן האפוד היה פגם של טומאה או עבודה זרה שלא היה מודע לכך, הפך האפוד למוקש (הסברים 3-4).

בספר מנחה קטנה (שופטים ח, כז) כתב - כיון שאביו קרא שמו "ירובעל" ושם הבעל (עבודה זרה) כרוך בשמו, למרות שאביו עשה זאת כדי להציל את חיי בנו, מכל מקום עשה הדבר מקצת רושם, שהשליט הסטרא אחרא במעשה ידיו. לפיכך, אע"פ שכוונת גדעון היתה לשם שמים כדי שיזכרו את הנס הגדול שעשה להם הקב"ה, נהפך הדבר על ידי ישראל לטעות ועשו אותו לעבודה זרה.³⁰ יתכן שהשם "יִרְבֵּעַל בֶּן יוֹאֵשׁ" (ח, כט) שנאמר בכתוב לאחר מעשה האפוד רומז לפירוש זה.

28. דעת סופרים, הרב יצחק לוי, פרשיות בנביאים, שופטים ח, עמ' קלט; הרב איתן שנדרופי, הדר הנביאים, עמ' 165.

29. רד"ק (מלכים ב' יח, ד) "כִּי עָד הַיָּמִים הַהֵמָּה הָיוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מְקַטְרִים לוֹ" - מעת שהרעו מלכי יהודה וטעו ישראל אחר עבודה זרה "עַד הַיָּמִים" ההם שמלך חזקיה, "הָיוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מְקַטְרִים לוֹ"; כיון שמצאו כתוב "וַיִּקְרָא אֹתוֹ נְחֹשֶׁתָן" (במדבר כא, ח), היו חושבין כי טוב הוא להיות אמצעי ולעבוד אותו. והיה מונח מימות משה זה הנחש לזכרון הנס, כמו צנצנת המן (ראה שמות טו, לג); ואסא ויהושפט שלא בערוהו כאשר בערו שאר העבודה זרה, מפני שלא מצאו כשמלכו שהיו עובדים ומקטרים לזה הנחש, והיו מניחים אותו לזכרון הנס; וחזקיהו ראה לבער אותו כשביער העבודה זרה כי בימי אביו היו עובדין לו כמו לעבודה זרה. אף על פי שהטובים היו זוכרים בו הנס, אמר: טוב לבער אותו וישכח הנס, מלהניחו ויטעו בני ישראל היום או מחר אחריו.

30. וזה מעין מה שאמרו חז"ל (מכילתא פרשת יתרו פרשה א ד"ה פְּאָרְץ נְכָרְיָה; בבא בתרא קי, א): שעל ידי שמושה רבינו הסכים לתנאי של יתרו והפריש את בנו גרשום לעבודה זרה, דבר זה גרם שנכדו, מנשה בין גרשום, היה כומר לעבודה זרה. שעקימת שפתיו של משה היו כמעשה, ועל ידי כך היתה אחיזה לסטרא אחרא בגרשום והועילה לגרום לו דבר זה.

4. האפוד הוכן משלל שלא טוהר מטומאה או מעבודה זרה

היו שכתבו³¹ שגדעון נכשל בכך שעשה את האפוד מהשלל שנלקח מהמדינים והישמעאלים שהיו טמאים, מבלי שנטהרו באש או במים, כמו בימי משה ואלעזר הכהן (במדבר לא, כ-כד; נ-נב), אלא רק צרר את כל נזמי השלל בשמלה ועשה מהם אפוד. כמו כן, לא נאמר בכתוב שהאפוד הוכן מתרומה מיוחדת לה', כמו שנאמר בזהב בכסף ובנחושת שהביאו בני ישראל למשכן, או שהקדישו אותו לה'.³² משום כך, כיון שהשתמש בו, שהרי שאל ונענה על ידו, הפך לְמוֹקֵשׁ.

בהמשך לכך נראה לומר: מצאנו ביעקב שטמן את נזמים שלקח שלל משכם - "וְיָאֵת הַנְּזָמִים אֲשֶׁר בְּאֶזְנֵיהֶם וַיִּטְמֶן אֹתָם יַעֲקֹב תַּחַת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר עִם שְׂכָם" (בראשית לה, ד). מסתבר שבנזמים היו טבועים סמלי עבודה זרה ולכן טמן אותם. כנראה שגם בחלק מהנזמים של המדיינים היו סמלי עבודה זרה³³ ולכן הפך האפוד לְמוֹקֵשׁ.

5. בגלל הקנאה שהיתה בין מנשה לאפרים

היו שרצו לומר³⁴ שגדעון עשה את האפוד ושם אותו בעפרה מכיון שלא רצה לעלות לשילה שהיתה בחלקו של אפרים, ובימים ההם היתה קנאה בין מנשה (ובמיוחד חצי השבט בגלעד) ובין אפרים (שופטים ח, א; יב, א-ו), לכן עשה לו גדעון מקדש מעט בעירו.

הסבר זה אינו מסתבר, שכן הוא מנוגד לכתוב ולכל הקשרו. הכתוב מדגיש בכל פרקי גדעון שגדעון הוא אדם שטובת הכלל עומדת מול עיניו. אישיותו היא ציבורית, ושיקוליו הם טובת עמו ולא הוא עצמו. לכן, לומר שקנאה או עשיית חשבון בגלל שמשכן שילה הוא בחלקו של אפרים היו שיקוליו; דברים אלה הם בניגוד לכל המסופר והנאמר בכתוב על גדעון.

ו. סיכום ומסקנות

לפי חלק מהמפרשים נעשה האפוד לשם שמים ולפי מפרשים אחרים לא נעשה לשם שמים.

1. מטרת גדעון בעשיית האפוד היתה לטובה ולשם שמים, 'לזכרון על התשועה הגדולה' (רש"י רד"ק, רלב"ג); ועשה אפוד כי "אפוד הכהן הגדול מכפר על

31. מנחם הרן "צורת האפוד במקורות מקראיים", תרביץ כד חוברת רביעית (תמוז תשס"ז), עמ' 388 בתוספת נופך.

32. כמו שעשתה אמו של מיכה (שופטים יז, ג).

33. ויתכן שביטל את העבודה זרה (על ידי גוי), אך מפני שהיה על זה שם עבודה זרה, לכן נהפך למוקש.

34. ר' מאיר איש שלום, מאיר עין שופטים, וינה תרנ"א, ח, כז, עמ' 37; ארנולד אהרליך, מקרא כפשוטו, ברלין תר"ס, שופטים ח, כז, עמ' 37.

- עבודה זרה" (זבחים פח, ב) ועל ידי שיזכרו את האפוד שנעשה משלל מדין יזכרו בתשועה שהצילם ה' מיד מדין לא יעבדו יותר עבודה זרה (אלשיך).
2. האפוד היה למוקש למרות שנעשה לשם שמים כי הוא היה בעפרה ולא במשכן שילה. הסיבה:
- (א) רלב"ג: "ואם היה עושה מזה כלי מה בבית האלקים בשילה, היה נמשך לכוונת התורה בזה". בכך הוא הפריד ויצר נתק בין ההנהגה - השופט, למשכן, ושם את עצמו ואת שבטו במרכז. הכוח המרכזי שהיה למשכן כמאחד דתי בעם נשחק בגלל הפיכת עפרה למרכז מדיני ודתי.
- (ב) ילקוט שמעוני: לפי שמנשה לא היה באבני אפוד כי אם אפרים לכן עשאו. [לפי הרמב"ם שהיה כתוב השם יהוסף (=יוסף) והציור היה של שבט אפרים היה ולא של מנשה] ועשה זאת לכבוד השבט להראות שגם למנשה חלק בהנהגת האומה.
3. כוונתו של גדעון היתה לשרש וללמד את בני עפרה, שמהם התחילה והתפשטה העבודה זרה, שניצחון במלחמה הוא בגלל ה' ולא בגלל הבעל. גדעון רצה לחנכם לאמונה בה', שהרי האפוד מכפר על עבודה זרה (זבחים פח, ב), ובכך שיראו את האפוד יום יום יעזבו את העבודה זרה. אולם, בפועל התוצאה היתה הפוכה - 'וַיִּזְנוּ כָּל יִשְׂרָאֵל אַחֲרָיו שָׁם'.
4. גדעון לא עשה את האפוד לשם שמים אלא לצורך לעצמו (רבי אברהם בן הרמב"ם) או גם לצורך עצמו - זיכרון לתשועותיו (אברבנאל, לב אהרן), ולדעת אברבנאל גם כדי שיזכרו את הבטחתם שרצו להמליך אותו ואת זרעו.
5. האפוד היה מין קסמים ועונה על פי כשפים, שהיו שואלים בו לדעת את העתידות. העם האמין בו ולא דרשו את ה' (רבי ישעיהו מטראני, רמב"ן). לדברי חז"ל שהובאו כתמיכה לגישה זו, האפוד היה עבודה זרה, אך מפרשי המדרש הסבירו שהכוונה, מכיון שישראל זנו אחרי האפוד נחשב הדבר לגדעון עצמו לחטא מפני שבאה התקלה על ידו. דוגמא לכך, נחש הנחושת שעשה משה במדבר על פי ה' (במדבר כא, ח-ט), והעם טעה בו וחזקוהו מלך יהודה כְּתָתוּ.
6. בשמו של גדעון "ירובעל" שניתן לו על ידי אביו כרוך שם עבודה זרה, לכן היה מקום לסטרא אחרא לשלוט במעשה ידיו. או בגלל שבשלל שנקח מהמדינים שממנו הוכן האפוד היה פגם של טומאה או עבודה זרה, הפך האפוד למוקש.

ז. נספח - השוואה בין משה לגדעון

א. התגלות מלאך ה' למשה בסנה כמושיעם של ישראל והתגלות מלאך ה' לגדעון "תחת האלה אשר בעפרה" דומה מאד.³⁵

גדעון (שופטים ו, יד-יז)	משה (שמות ג, י-יב)	
וַיֹּאמֶר לָךְ בְּכַחַד זֶה ... הֲלֹא שְׁלַחְתִּידָּ	וַעֲתָה לָכֵה וְאַשְׁלַחְךָ אֶל פְּרַעֲהַ וְהוֹצֵא אֶת עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם	שליחות
וַיֹּאמֶר אֵלָיו בִּי אֶ-דָּנִי... הִנֵּה אֲלֹפֵי הַדָּל בְּמִנְשָׁה וְאַנְכִי הֲצַעִיר בְּבַיִת אָבִי	וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָאֱלֹקִים: מִי אֲנֹכִי כִי אֵלֶיךָ אֶל פְּרַעֲהַ וְכִי אוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם	סירוב
וַיֹּאמֶר אֵלָיו ה': כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ וְהָכִיתִּי אֶת מִדְּיָן כְּאִישׁ אֶחָד	וַיֹּאמֶר כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ	הבטחה
וַיֹּאמֶר אֵלָיו: אִם נָא מְצֹאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְעָשִׂיתָ לִּי אוֹת שְׁאֵתָה מִדְּבַר עַמִּי	וְזֶה לָךְ הָאוֹת כִּי אֲנֹכִי שְׁלַחְתִּידָּ בְּהוֹצִיאֶךָ אֶת הָעָם מִמִּצְרָיִם תַּעֲבֹדוּן אֶת הָאֱלֹקִים עַל הָהָר הַזֶּה	אות

פירוט:

1. בשני המעמדות קדמה הופעת מלאך לפני התגלות אלוקית ישירה.
2. שניהם קיבלו את התואר "שליח" ("לָכֵה וְאַשְׁלַחְךָ" [שמות ג, י], "הֲלֹא שְׁלַחְתִּידָּ" [שופטים ו, יד]).
3. שניהם מסרבים לשליחות בעונה וצניעות ("מִי אֲנֹכִי?" [שמות ג, יא], "הִנֵּה אֲלֹפֵי הַדָּל בְּמִנְשָׁה" [שופטים ו, טו]).
4. שניהם זוכים להבטחה אלוקית קבועה בלשון זהה ("כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ").
5. שניהם זוכים לאות מן השמים.
6. לדעת חז"ל, זמן ההתגלות אצל שניהם היה בפסח. ההתגלות למשה בסנה היתה בפסח (רבנו בחיי שמות ג, ב). סמך לדבריו נמצא במשנה (עדויות פ"ב מ"י): "משפט המצרים שנים-עשר חודש". אם נחשב שנה לאחור, נמצא שהמועד מתחיל בהתגלות בסנה.

³⁵ סעיף (א) מתוך הרב ישראל רוזן, ספר שופטים בגובה חז"ל, אלון שבות גוש עציון, תשס"ה, עמ' 90.

כך גם אצל גדעון. הפסוקים רומזים לכך במפורש: "בַּי אֲדַנִּי וַיֵּשׁ ה' עִמָּנוּ וְלָמָּה מִצָּאֲתָנוּ כֹּל זֹאת וַאֲיֵה כָּל נִפְלְאוֹתָיו אֲשֶׁר סָפְרוּ לָנוּ אַבְוֹתֵינוּ לְאֹמֶר הַלֹּא מִמִּצְרַיִם הֶעֱלָנוּ ה' וְעַתָּה נִטְשָׁנוּ ה' וַיִּתְּנֵנוּ בְּכַף מִדְּנֹן" (ו, יב). "סָפְרוּ לָנוּ אַבְוֹתֵינוּ" - רמז לסיפור יציאת מצרים. ובחז"ל: ליל פסח היה אותו הלילה שאמר לו 'וַאֲיֵה כָּל נִפְלְאוֹתָיו', היכן הם הפלאים שעשה האלוקים לאבותינו בלילה הזה (ילקוט שמעוני שופטים רמז סב).

רמז נוסף כתב רש"י בפס' יט: "וַיַּעַשׂ גְּדִי עֲזִים וַאֲיִפֹת קָמַח מִצּוֹת...". קמח מצות - למדנו שפסח היה. אולם לא רק "קמח מצות" מלמד על פסח אלא גם "גְּדִי עֲזִים" כדברי רש"י בבראשית (כו, יט; על-פי פרקי דרבי אליעזר לא), על בקשת יצחק מיעקב: "לָךְ נָא אֶל הַצֹּאן וְקַח לִי מִשָּׁם שְׁנֵי גְדֵי עֲזִים טְבִיִּים" - וכי שני גדיי עזים היו מאכלו של יצחק? אלא פסח היה. האחד הקריב לפסח, והאחד עשה מטעמים".

ג. סנגוריה על עם ישראל - משה רבינו לאחר חטא העגל מלמד זכות על ישראל ומשמש כסנגורן ואומר לה': "וְעַתָּה אִם תִּשָּׂא חֲטָאתָם וְאִם אֵין מְחִנִּי נָא מִסְפָּרָךְ אֲשֶׁר פָּתַבְתָּ" (שמות לב, לב). גם גדעון מתווכח עם המלאך ואומר: "וַאֲיֵה כָּל נִפְלְאוֹתָיו אֲשֶׁר סָפְרוּ לָנוּ אַבְוֹתֵינוּ לְאֹמֶר הַלֹּא מִמִּצְרַיִם הֶעֱלָנוּ ה' (ו, יב) - "ואם רשעים היו, כשם שעשה להם נפלאות חנם כן יעשה לנו (ילקוט שמעוני שופטים רמז סב), כיון שלמד סנגוריה על ישראל, אמר הקב"ה: ה' דין הוא שאגלה אני בכבודי עליו, שנאמר "וַיִּפְּן אֱלֹהֵי ה' וַיֹּאמֶר לָךְ בְּכַחֲךָ זֶה הַחֹשֶׁעַת אֶת יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי מִדְּנֹן" (ו, יד) - בכח הזכות שלימדת על בני (רש"י).

ד. מלחמה בעבודה זרה - הרב דוד פארדו³⁶ כתב: גדעון ניתץ את מזבח הבעל והאשרה ושרף את הפר של העבודה זרה (ו, כז) כמו שעשה משה ששרף את העגל, וגם בדק את הלוחמים עובדי עבודה זרה במים "אֲשֶׁר יִלַּק בְּלִשׁוֹנוֹ" (שופטים ז, ה) כמו שבדקן משה כדכתיב: "וַיִּזְרַע עַל פְּנֵי הַמַּיִם וַיִּשְׁק" וכו' (שמות לב, כ) עכ"ד.

גם שמותיהם מלמדים על תפקידם ויעודם להילחם בעבודה זרה ולהשריש את האמונה בה'. משה רבינו נקרא "משה" ולא "משוי" - "הטעם... כדי שימלט הוא את האחרים" (ספורנו שמות ב, י), ממצרים ומהעבודה זרה. כך גם גדעון נקרא "גִּרְבָעֵל" - "גִּרְבַּב בּוֹ הַבְּעֵל" (ו, לב), שם שניתן לו על ידי אביו. במקורו אינו שם של כבוד והוא נדרש לגנאי, אך זה נזכר אחר-כך בכתוב פעמים רבות.³⁷ אולם חז"ל הפכו שם זה מקללה לברכה: "ולמה נקרא שמו ירובעל? שעשה מריבה עם הבעל (ראש השנה כה, א).

36. בפירושו חסדי דוד על התוספתא, ראש השנה פ"א הי"ז.

37. שופטים ז. א; ח, כט; ח, לה; ופרק ט פסוקים: א, ב, ה, טז, יט כד, כח, נו. גם שמואל הנביא מזכירו בשם זה שמואל א' יב, יא.

זו גם ממשמעות השם "גדעון", מלחמה בעבודה זרה, מלשון גדיעה וכריתת האשרה - "וַאֲשִׁירֵהֶם תְּגַדְעוֹן (דברים ז, ה), "וּפְסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תְּגַדְעוֹן" (שם יב, ג).

ה. בשניהם מופיעים "המים" כדבר מרכזי - משה בשמו: "וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מִשֶּׁה וַתֹּאמֶר כִּי מִן הַמַּיִם מְשִׁיתֶהוּ" (שמות ב, י). וחטא במים - "מִי מְרִיבָה" (במדבר כ, יב-יג); ואצל גדעון האות בצמר ובגיזה על ידי הטל (ו, לו-מ), ומבחן המים של עשרת אלפים הלוחמים (ז, ד-ו).